

Jeden objekt jako nevšední výpověď o sídlišti nejstarších zemědělců

Markéta Končelová – Pavel Burgert

Úvod

Porozumění dávnému příběhu nejstarších zemědělských skupin, „formujících“ novou sídelní oblast a následovanou mnohými generacemi, se začalo odvíjet odкрыtím běžné sídlištní jámy. Nálezový soubor byl získán záchranným výzkumem při rozsahem nenápadné stavební akci, opravě vysokotlakého plynovodu na katastru Nových Dvorů u Kutné Hory v roce 2011. Daná lokalita je součástí mikroregionu, který patří k dlouhodobě systematicky sledovaným a nadstandardně archeologicky prozkoumaným územím (více naposledy: Pavlů – Rulf 1996; Šumberová 2000; Pavlů 2002). Zejména pak mikroregion v povodí Vrchlice je považován za klíčový pro vznik osídlení kolem říčky Bylanky a celé této rozsáhlé neolitické „bylanské aglomerace“. Předpokládaný způsob obsazování krajiny, nejprve po toku větších řek a paprskovitě i proti proudu jejich menších přítoků směřujících na nová území z jihovýchodu, byl popsán na jiných místech (např. Pavlů 2000, 2005).

Nejstarší osídlení na katastru Nových Dvorů a jejich kontext

Česká neolitická sídelní oblast byla již koncem sedmdesátých let minulého století (Pavlů – Zápotocká 1979) rozdělena na základě známých lokalit na 17 sídelních oblastí, respektujících přirozené přírodní celky s vazbami na vodní toky. Nedávno byl na základě nových zjištění rozpoznán region další – jižní Čechy (Zápotocká 2009, 109; 2011, 113). Katastr Nových Dvorů spadá do širšího regionu 7 (Čáslav – Kutná Hora – Kolín), členěného ještě na dva subregiony: Čáslavskou kotlinu a Kolínsko (Pavlů – Zápotocká 1979; Zápotocká 2009a). Postavení katastru Nových Dvorů v subregionu Kutná Hora – Čáslav sehrálo svou významnou úlohu již od starého stupně Ib LBK (poloha ND2, Obr. 1) a je chápáno jako nástupní místo tzv. „pionýrské stanice“ mikroregionu Vrchlice-Bylanka (Pavlů – Rulf 1996, 656, tab. na s. 652; Pavlů 2002, 64). Další fáze osídlení v rámci stupně Ic a přechodného I/II LBK jsou zachyceny už na více místech (např. ND2, ND1, Hlízov, Svatý Mikuláš „U Studánky“, Kutná Hora 2, Bylany – BY1 plocha F, BY3 a BY4; Pavlů – Rulf 1996; Pavlů 2002). V celém regionu Čáslav – Kutná Hora – Kolín je LBK zaznamenána na celkem 28 katastrech (Zápotocká 2009).

Výskyt lokalit s doklady osídlení LBK byl z katastru Nových Dvorů (Obr. 1) doposud znám ze dvou poloh označovaných jako ND1 a ND2, rozprostírajících se na levém břehu Klejnárky, první u soutoku Klejnárky s Vrchlicí, druhý u soutoku Klejnárky s Beránkou (Šumberová 2000; Pavlů 2002). Nově rozpoznáný sídelní areál ND3 (Obr. 1) se nachází na levém břehu Vrchlice u křižovatky silnic č. 2 a 38 (parc. č. 1880).

V sídelním areálu ND1 jsou zachyceny obě neolitické komponenty v podobě sídlištních objektů a snad i nevelké části ohrazení (Pavlů 2002, 54) včetně komponent z mladších období pravěku i raného středověku (Šumberová 2000; Šumberová – Valentová 2011). Sídelní areál ND2 představuje také polykulturní lokalitu, kde jsou doloženy nejméně tři starolineární domy a pět domů kultury s vypíchanou keramikou, dále odsud pochází i sídlištní doklady mladších prehistorických období včetně pohřební komponenty (Pavlů – Rulf 1996, 646; Pavlů 2002, 48).

Přírodní poměry

Sídelní areály na katastru Nových Dvorů patří ke geomorfologické oblasti výběžku Středočeské tabule, podcelku „Žehušická kotlina“ (VIB-3B-a), která je součástí Čáslavské kotliny představující sníženinu při tocích Doubravy, Klejnárky i přilehlého úseku Labe (Demek a kol. 2006). Areály se nachází v ploché nivě s nadmořskou výškou mezi 206–209 m n. m. a minimálním sklonem se vzdáleností 100–300 m od dnešních toků. Podloží je v této oblasti tvořeno druhohorními slínovci a vápnitými jílovci s glaukonitem, půdní pokryv představují černozemě na spraši. V aluvii toků jsou štěrkopísčité pleistocénní terasy překryté poměrně silnými fluvialními sedimenty (zejména v poloze ND2, Pavlů 2002, 48). Území patřilo v minulosti k silně zamokřeným s řadou dnes již neexistujících vodotečí, které jsou zřejmé ještě na 1. vojenském mapování. V některých obdobích byly k osídlení vhodné pouze mírné vyvýšeniny sprašových návějí.

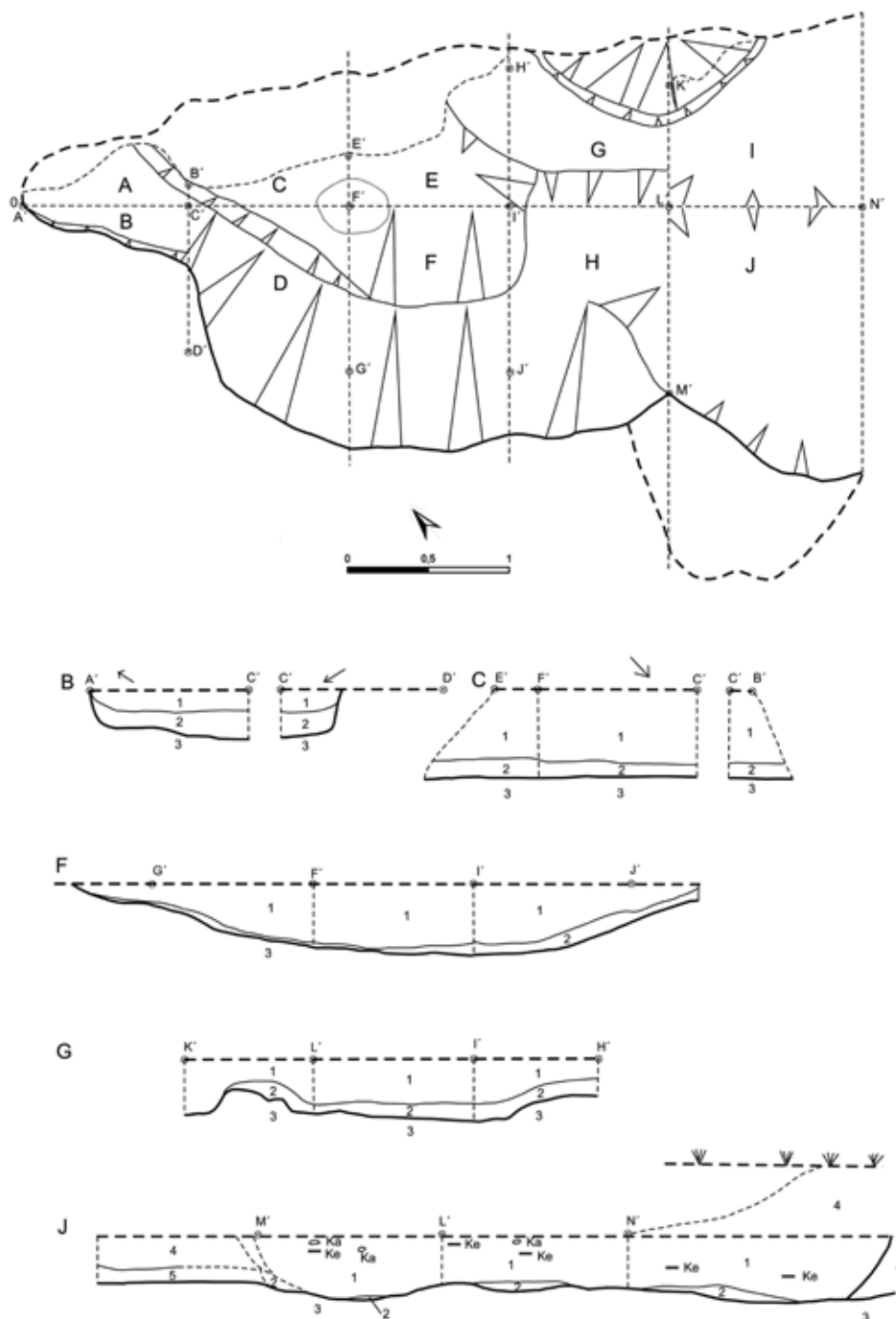
Obr. 1: Nové Dvory, okr. Kutná Hora. Vyznačení neolitických sídelních areálů na katastru.

Abb. 1: Nové Dvory, Bez. Kutná Hora. Markierung der neolithischen Siedlungsareale auf dem Katastralgebiet.

Nové Dvory 3 – sídlištní jáma starého stupně LBK

Popis objektu

V rámci záchranného výzkumu byla z obj. 1 (Obr. 2) prozkoumána komplexně jeho jihozápadní část o délce 5,2 m a šířce cca 2 m pomocí čtvercové sítě (sektor A–J), odebíraná po mechanických vrstvách 10 cm. Severní část objektu byla zničena stavbou plynovodu ve čtyřicátých letech 20. století. Jihovýchodní cíp objektu zůstal mimo odkrytou a stavbou narušenou plochu. Od úrovně sprašového podloží se jáma zahlubovala max. 45 cm, ve vrstvě ornice patrná nebyla. Výplň jámy byla typicky tmavá černohnědá. Tvar a orientace nevyklučuje, že sídlištní objekt představuje stavební jámu původně lemuující konstrukci dlouhého domu, charakteristického pro toto období. Značný počet keramických nálezů však spíše ukazuje na objekt typu hliníku.

Obr. 2: Nové Dvory, okr. Kutná Hora. Lokalita ND 3 – půdorys a profil objektu 1 (kód výplně: 1 – černohnědá, 2 – černohnědá promíšená spraš, 3 – spraš, 4 – hnědá ornice, 5 – hnědá ornice promíšená spraš).

Abb. 2: Nové Dvory, Bez. Kutná Hora. Fundstelle ND 3 – Grundriss und Profil des Objekts 1 (Kode der Verfüllung: 1 – schwarzbraun, 2 – schwarzbraun, vermisch mit Löss, 3 – Löss, 4 – braune Ackererde, 5 – braune Ackererde, vermisch mit Löss).

Rozbor nálezů

Předkládaný náleзовý soubor z obj. 1 je značně chronologicky homogenní, s minimem intruzí (N = 14; 1,4 %) ve srovnání s některými soubory z polohy ND2 (Pavlů 2002, Tab. 11). Všechny tyto mladší komponenty obj. 1 jsou středověkého či novověkého stáří a pochází z vrstvy 0–10 cm, převážně ze sektoru J, a jsou vyřazeny z následujícího zhodnocení. Jako diagnostické znaky pro zařazení keramiky (Obr. 3–9) byly sledovány základní druhy zboží: zdobené a nezdobené, jemná a hrubá třída, techniky provedení lineárního ornamentu, dále zachované části nádob a typy výčnělků dle už standardně užívaného „bylanského“ systému kódování (naposledy s další literaturou např. Pavlů – Květina 2007).

Keramika

Soubor keramiky z obj. 1 patří svým počtem fragmentů (N = 1004 ks, 16 kg) k vysoce nadprůměrným, na 1 m³ výplně kontextu připadá cca 393 fragmentů, což představuje zhruba desetinásobek obvyklých hodnot v neolitu (srov. např. Řídký 2011, 153, 182; Končelová 2013, 47–48). Keramika se výrazně koncentrovala v sektorech E, F, H a J. V celé kolekci bylo bezpečně identifikováno 198 jedinců (nádob). Téměř jedna třetina souboru však představuje fragmenty menší než 3 cm (N = 296), u kterých nebylo možné s jistotou rozpoznat příslušnost k jednotlivým keramickým jedincům.

V souboru převažuje jemné zboží (63,5 %) nad hrubým (36,5 %), kdy vzájemný poměr dosahuje hodnoty 1,74, která by jej řadila v rámci starého stupně LBK daného mikroregionu k těm mladším (srov. Pavlů 2002, Tab. 18). V tomto stupni obvykle kvantitativně převládá nezdobené hrubé zboží (Pavlů – Rulf – Zápotocká 1986, 326). V souboru z ND3 mírně převažuje plavený materiál (52,3 %) nad bahnitým (39,6 %) s vysokým podílem organického ostřiva, neplavený materiál s kaménky je zastoupen málo (8,1 %). Povrch fragmentů je ve většině případů vyhlazen (86,9 %), u 12,2 % zničen a necelé 1 % tvoří povrch hrubý. U dvou třetin souboru nebylo možné identifikovat tvary nádob. Ve zbylé třetině však naprosto převažují misky (72,4 %; N = 55) nad polokulovitými nádobami (26,3 %; N = 20) a lahvemi (1,3 %; N = 1, Obr. 4:9). Ve skupině miskovitých jsou ještě rozlišeny misky hluboké (N = 17), typické pro starý stupeň LBK, a nízké (N = 38), dle zavedeného třídění (Soudský 1967). V rámci hlubokých misek se v jednom případě patrně jedná o misku na nožce (Obr. 8: 67/1).

Zboží nezdobené (90,5 %) zde zcela dominuje, což koresponduje se skutečností, že zdobnost keramiky (více např. Rulf 1998) nejstaršího stupně LBK je výrazně nižší než ve stupních pozdějších (Pavlů – Rulf – Zápotocká 1986, 326). Technikou lineárního ornamentu je zdobeno 8,1 % (N = 18), což je v kontextu známých souborů nadprůměrný počet (srov. Pavlů 2002, Tab. 18). Například práh zdobnosti pro určení jejich chronologické sekvence byl u stavebních komplexů v Bylanech na sekci F nastaven na více než 7 lineárně zdobených (LO) jedinců (Pavlů – Rulf – Zápotocká 1986, 326). V souboru obj. 1 (Obr. 6–7) převažují rektilineární (cikcak) motivy lineární výzdoby nad kurvilineárními (spirály). Ze sekundárně ohodnocených znaků LO dominuje široká žlábkovaná linka (*gamma*, N = 10; Obr. 6: 38, 39; 7: 40, 44, 45, 55, 56), která je klíčová pro nejstarší stupeň LBK (Pavlů – Rulf – Zápotocká 1986, 327). V početním zastoupení následuje výzdoba rytou linkou (*delta 10*, N = 4, Obr. 7: 46, 47, 50, 52). Za základní vývojovou tendenci starého stupně LBK je považováno právě postupné ubývání linie *gamma* na úkor ryté linie *delta* (užší než 3 mm). Výskyt těchto dvou výzdobných technik je v nejstarších bylanských souborech společný a jejich podíl (*gamma* : *delta*) je považován za chronologicky citlivý. V ND3 představuje jejich vysoký poměr hodnotu 2,5, což ukazuje na značnou starobylost souboru. V kolekci se vyskytuje i trojlinková výzdoba provedená širokým žlábkem (*beta*, N = 2, Obr. 6: 38, 42). Ojedinelá přítomnost vyplňované pásky (*alfa 12*) a ryté linky s notou (*epsilon*?) jako znaků středního stupně, ale vyskytujících se i v souborech starých v tomto případě nepředstavuje chronologicky závažný prvek (Pavlů – Rulf – Zápotocká 1986, 327). I vzhledem k vysokému podílu *gamma* : *delta* je lze považovat za intruzi (Obr. 7: 41, 50/1).

Z hlediska zachování částí nádob dominují i v tomto souboru obvyklé stěny (73 %) nad okraji (21 %) a dny (6 %). Většina fragmentů byla otřelá (tzn. s minimálně dvěma ohlazenými stranami), jen málo zlomků mělo ostřejší hrany (11,7 %). Vzhledem k homogenitě souboru, větším fragmentům nádob i jejich slepitelnosti nepovažujeme míru abraze stěpů za důsledek pohybu na sídlišti ve fázi jejich skartace, ale spíše za důsledek vlastností materiálu a výpalu těsta. Pro tuto domněnku jsou oporou i vysoké hodnoty tzv. S/W indexu (velikost/síla stěny, více viz Květina – Končelová 2011, 60–61). Ta znamená, že čím větší je hodnota S/W indexu, tím větší je i náchylnost stěpu k další fragmentarizaci (8 % fragmentů obj. 1 má hodnotu S/W > 10). Můžeme proto soudit, že způsob zaplňování jámy byl spíše krátkodobějšího charakteru. Uvedené skutečnosti by mohly naznačovat fakt, že alespoň část odpadu byla skartována záměrně a ve větší míře dříve, než stihla podlehnout dezintegraci na povrchu obydlí.

Kamenná industrie

Štípaná industrie

Z výzkumu objektu č. 1 pochází soubor 25 kusů štípané industrie (Tab. 1). V chudém surovinovém spektru převládá silicit glacienních sedimentů (N = 21; 84 %), jedinou další zastoupenou surovinou je radiolarit typu Szentgál

(N = 4; 16 %). Přítomnost této poněkud exotické suroviny však není nijak překvapující, těžiště jejího výskytu v souborech ŠI leží právě ve starém stupni kultury s lineární keramikou (Pavlu – Rulf 1996, 647; Mateiciucová 2008, 118–119). Radiolarit je doložen i ve starolineárním souboru z nedaleké Čáslavi v poloze U Třech svatých.

Surovina		Čepelka	Zlomek čepelky	Úštěp	Jádro	Σ
SGS	N	2	6	11	2	21
	%	8	24	44	8	84
RAD	N	0	1	3	0	4
	%	0	4	12	0	16
Σ	N	2	7	14	2	25
	%	8	28	56	8	100

Tab. 1: Nové Dvory, okr. Kutná Hora. Lokalita ND 3 – základní rozbor souboru štípané industrie, absolutní a relativní počty v jednotlivých kategoriích. SGS – silicit glacienních sedimentů, RAD – radiolarit typu Szentgál, N – počet artefaktů.

Tab. 1: Nové Dvory, Bez. Kutná Hora. Fundstelle ND 3 – Grundanalyse der Kollektion der gespaltenen Steinindustrie, absolute und relative Zahlen in den individuellen Kategorien. SGS – Silizit aus glazigenen Sedimenten, RAD – Radiolarit vom Typ Szentgál, N – Anzahl der Artefakte.

Ve studovaném materiálu bylo rozlišeno sedm retuší modifikovaných čepelí a úštěpů¹ (kategorie jindy nazývané nástroji) – Tab. 2. Z tohoto počtu se jako nejzajímavější jeví dva nástroje, které by snad bylo možné přičítat ještě starší, mezolitické výrobní tradici. Jedná se v první řadě o mikrolit ze silicitu glacienních sedimentů (Obr. 10: 6) a dále o oboustranné škrabadlo na čepeli z radiolaritu typu Szentgál (Obr. 10: 5), připomínající trapéz.² Pro širší diskusi není na tomto místě potřebný prostor. Oba artefakty se svou surovinou nevymykají z materiálového spektra souboru. Szentgálský radiolarit rovněž není neznámou surovinou již v mezolitických souborech (Vencl a kol. 2006, 358–359). Výskyt mezolitických artefaktů v souborech štípané industrie kultury s lineární keramikou je v oblasti celého jejího rozšíření pravidelně zaznamenáván (srov. Leinthal – Bogen 2012, 37–38; 39 Abb. 18: 5). Interpretace těchto nálezů v evropském bádání pak není zdaleka jednotná (Kaczanowska 1990, 39; Gronenborn 1997, 132–139).

Na žádném z artefaktů nebyl zaznamenán srpový lesk, patina ani známky přepálení.

Surovina		Čepelka			Úštěp			Jádro			Σ
		Nemod.	Mod.	Celkem	Nemod.	Mod.	Celkem	Nemod.	Mod.	Celkem	
SGS	N	5	3	8	8	3	11	2	0	2	21
	%	20	12	32	32	12	44	8	0	8	84
RAD	N	0	1	1	3	0	3	0	0	0	4
	%	0	4	4	12	0	12	0	0	0	16
Σ	N	5	4	9	11	3	14	2	0	2	25
	%	20	16	36	44	12	56	8	0	8	100

Tab. 2: Nové Dvory, okr. Kutná Hora. Lokalita ND 3 – zastoupení modifikovaných artefaktů („nástrojů“) v jednotlivých základních kategoriích. Mod. – modifikovaný, Nemod. – nemodifikovaný, SGS – silicit glacienních sedimentů, RAD – radiolarit typu Szentgál, N – počet artefaktů.

Tab. 2: Nové Dvory, Bez. Kutná Hora. Fundstelle ND 3 – Vertretung der modifizierten Artefakte („Geräte“) in den individuellen Grundkategorien. Mod. – modifiziert, Nemod. – unmodifiziert, SGS – Silizit aus glazigenen Sedimenten, RAD – Radiolarit vom Typ Szentgál, N – Anzahl der Artefakte.

Broušená industrie

V nepočteném souboru artefaktů broušené industrie se nenachází žádný celý tvar. Ze zlomků hlazených nástrojů je to odlomená břitová část nízkého kopytovitého klínu plankonvexního průřezu (Obr. 11: 265) a dva zlomky ze stěn plochých seker (Obr. 11: 267–268). V souboru se dále nalézá rozbitý, pouze vyštípaný polotovár ploché sekery (Obr. 11: 269) a osmnáct úštěpů suroviny. Jen několik z nich nese známky po řezu, ve dvou případech se jedná o zlomek hlazené stěny nástroje. Makroskopicky odpovídá veškerá surovina metabazitu typu Pojizeří.

¹ Seznam veškerých modifikací viz Boelicke a kol. 1988, 586; např. jako modifikované jádro je chápáno jádro druhotně použité jako otloukač; ve studovaném souboru tato kategorie zastoupena není.

² Nástroj nemá lichoběžníkovitý tvar, ale k tomu, aby mohl být klasifikován jako obdělák, mu zase schází retuš na třetí straně (Klíma 1956, 204).

Ostatní kamenná industrie

Spektrum ostatní kamenné industrie (OKI) reprezentuje pět zlomků horních mlýnků (Obr. 11–12), z nichž jeden je tzv. sedlovitého typu. Na jednom z nich jsou makroskopicky patrné pracovní stopy v podobě rovnoběžných rýh (Obr. 12: 288). Dále se v souboru nacházejí tři zlomky pískovcových brousků. Funkci brousku mandlovitého průřezu (Obr. 11: 283) se nepodařilo určit. V posledku pak byly mezi OKI identifikovány dva otloukače (Obr. 12: 285–286). Přesné použití těchto multifunkčních nástrojů lze jen těžko určit (úprava brusné plochy mlýnků atd.).

Z kamenů poutá pozornost hrudka krevele (?) se stopami po otírání, která mohla eventuálně sloužit k malbě na keramiku. Stopy červeného barviva byly na keramice v jednom případě zaznamenány (Obr. 8: 76). Představují tak v našem prostředí ojedinělý případ vedle náznaků inkrustace v Březně u Loun (Pavlů – Zápotocká 2007, 31).

Z výplně objektu dále pochází soubor neopracovaných kamenů o celkové hmotnosti 3,9 kg. Zčásti se jedná o říční oblázky, jež mohou pocházet z podloží, přes které byla spraš naváta, a jejich přítomnost ve výplni nemusí být intencionální. Největší objem této kategorie nálezů však tvoří rozpadavé kusy blíže neurčené, výrazně slídnaté horniny. Jakkoli nebyla výraznější slídnatost v keramickém materiálu pozorována, nabízí se jako možné vysvětlení právě využívání těchto drolivých zlomků horniny k jejímu získávání. Nevyřešenou otázkou však zůstává, zda silné zvětření není důsledkem dlouhodobého uložení v jámě.

Mazanice

V souboru se nacházejí 4 fragmenty mazanice (59 g) oranžovo světle hnědé barvy s organickou příměsí a zrnky písku. Charakter těsta naznačuje, že se jedná o mazanici z konstrukcí (více např. Stolz 2009), čemuž odpovídají i otisky prutů a tyčí patrné na všech těchto zlomcích. Lze se domnívat, že se do výplně stavební jámy dostaly z nedalekého domu.

Zvířecí kosti

Soubor zvířecích kostí (N = 200) o váze 866 g představuje nemalou kolekci, prozatím blíže osteologicky neurčenou. Zajímavý je fragment (inv. č. 316) s minimálně sedmi paralelními vrypy, které nepochybně souvisí s oddělováním svaloviny a s přípravou potravy, ale svědčí i o způsobu nakládání s kuchyňským a řeznickým odpadem na sídlišti (Kovačiková a kol. 2012).

Závěr: Chronologické postavení nálezového celku Nové Dvory 3 v rámci mikroregionu Vrchlice

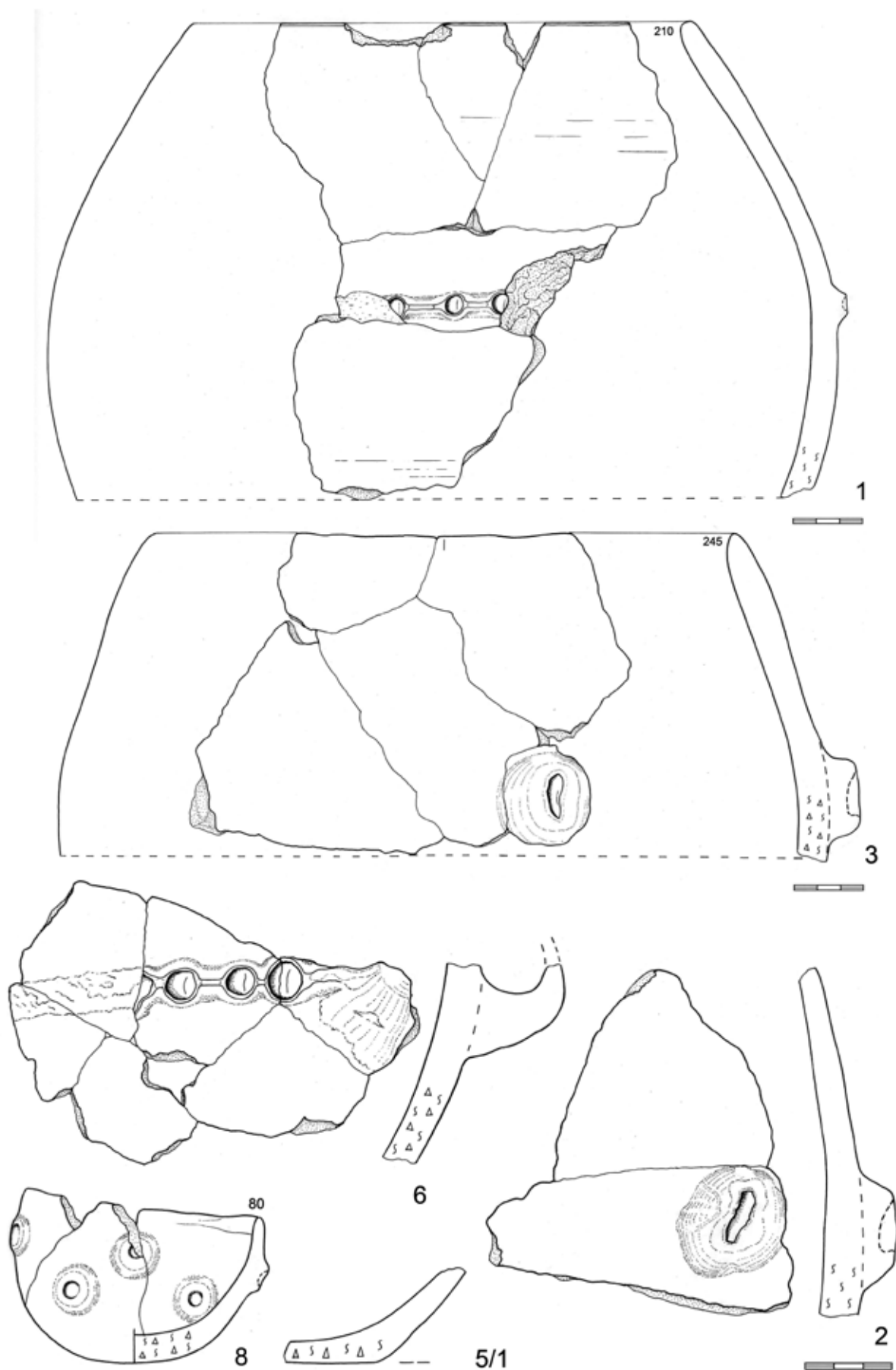
Vyhodnocení materiálu z obsahu výplně obj. 1 dovoluje soubor zcela spolehlivě řadit do starého stupně LBK. Podle zhodnocení provedení lineárního ornamentu převážně širokým žlábkem a vysokého poměru výzdobné techniky *gama : delta* patří v rámci mikroregionu ke starším, tj. zcela srovnatelným s domem 11 areálu ND2 (Pavlů 2002, Tab. 18), datovaným do Ib LBK. Výskyt trojlinky *beta* však ukazuje spíše na 2. periodu, tj. fázi Ic (srov. Pavlů – Rulf 1996, 652). Na základě podílu jemného a hrubého zboží by byl soubor řazen do fáze Ic, shodně se stavebním komplexem kolem domu 14 v Hlízově (Pavlů 2002, Tab. 18). Kvantitativní ohodnocení lineárního ornamentu a komplexní posouzení charakteru souboru z ND3 však dovoluje řadit jej s jistou mírou obezřetnosti na konec fáze Ib nebo na začátek fáze Ic. Také absence oběžného stylu výzdoby opravňuje k výše uvedenému časovému zařazení. Přítomnost dvou nástrojů z radiolaritu starší, patrně mezolitické výrobní tradice podporuje výše uvedenou hypotézu a je zřejmě dokladem kontaktů v samém počátku. Sídlní areál ND3 lze považovat za jeden z nejstarších v mikroregionu Vrchlice-Bylanka a předcházející i osídlení v bylanském areálu BY1 (srov. Pavlů – Rulf – Zápotocká 1986, 327, Tab. 20).

Práce vznikla za podpory Ministerstva kultury České republiky v rámci projektu „Archeologické 3D virtuální muzeum. Nové technologie dokumentace a prezentace neolitického sídelního areálu“, číslo projektu je DF12P01OVV032.

Použitá literatura

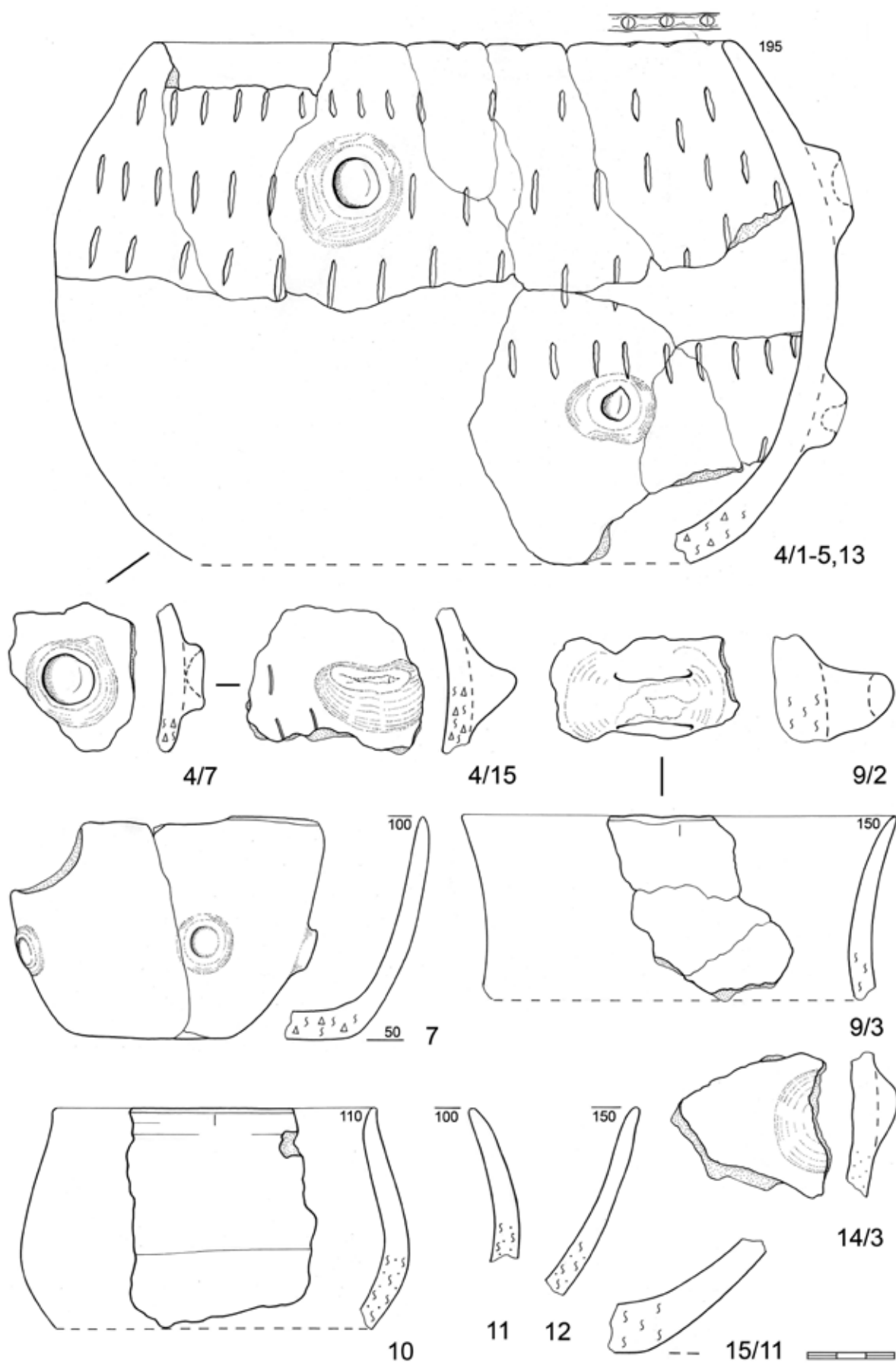
- Boelicke, U. – Brandt, D. – Lüning, J. – Stehli, P. – Zimmermann, A. 1988: Der bandkeramische Siedlungsplatz Langweiler 8. Gemeinde Aldenhoven, Kreis Düren. Rheinische Ausgrabungen, Bd. 28. Köln.
- Demek, J. – Mackovčín, P. a kol. 2006: Zeměpisný lexikon ČR: Hory a nížiny. Brno: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR.

- Gronenborn, D. 1997: Silexartefakte der ältestlinienbandkeremischen Kultur. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, Bd. 36. Bonn.
- Klíma, B. 1956: Statistická metoda – pomůcka při hodnocení paleolitických kamenných industrií. Návrh české terminologie mladopaleolitických kamenných nástrojů. *Památky archeologické* 47, 193–210.
- Končelová, M. 2013. Neolitická sídelní aglomerace v prostoru dnešního Kolína. Manuskript disertační práce. Praha: FF UK.
- Květina, P. – Končelová, M. 2011: Sherds on the Map: Intra-site GIS of a Neolithic Site. In: J. W. H. Verhagen – A. G. Posluschny – A. Danielisova (ed.): *Go Your Own Least Cost Path. Spatial Technology and Archaeological Interpretation. Proceedings of the GIS Session at EAA 2009. Riva del Garda. Oxford: Hadrian Books*, 55–65.
- Kovačiková, L. – Bréhard, S. – Šumberová, R. a kol. 2012: The New Insights into the Subsistence and Early Farming from Neolithic Settlements in Central Europe: The Archaeozoological Evidence from the Czech Republic. *Archaeofauna* 21, 71–97.
- Leinthal, B. – Bogen, Ch. 2012: Die linienbandkeramische Siedlung von Schönebeck. In: H. Meller (hrsg.): *Von Egelu bis Schönebeck. Archäologie und Strassenbau in der Magdeburger Börde. Archäologie in Sachsen-Anhalt, Sonderband 20*, 29–44.
- Kaczanowska, M. 1990: Die Feuersteinindustrie der Kultur mit Linienbandkeramik von Eilsleben, Kr. Wanzleben. *Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte*, Bd. 73, 29–40.
- Mateiciucová, I. 2008: Talking Stones: The Chipped Stone Industry in Lower Austria and Moravia and the Beginnings of the Neolithic in Central Europe (LBK), 5700-4900 BC. *Dissertationes Archaeologicae Brunenses/Pragensesque* 4. Praha – Brno.
- Pavlů, I. 2000: Life on a Neolithic Site. Praha: Archeologický ústav AV ČR.
- Pavlů, I. 2002: Neolitické komponenty na polykulturních lokalitách v mikroregionu Vrchlice a Klejnárky. *Bylany – Varia* 2. I. Pavlů. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 45–116.
- Pavlů, I. 2005: Neolitizace střední Evropy. *Archeologické rozhledy* 57, 293–302.
- Pavlů, I. – Květina, P. 2007: Neolitické sídliště v Bylanech – základní databáze. Praha: Archeologický ústav AV ČR, v. v. i.
- Pavlů, I. – Rulf, J. 1996: Nejstarší zemědělci na Kutnohorsku a Čáslavsku. *Archeologické rozhledy* 48, 643–673, 725.
- Pavlů, I. – Rulf, J. – Zápotocká, M. 1986: Theses on the Neolithic site of Bylany. *Památky archeologické* 77, 288–412.
- Pavlů, I. – Zápotocká, M. 1979: Současný stav a úkoly studia neolitu v Čechách. *Památky archeologické* 70, 281–318.
- Pavlů, I. – Zápotocká, M. 2007: Archeologie pravěkých Čech 3. Neolit. Praha: Archeologický ústav AV ČR, v. v. i.
- Rulf, J. 1998: K výzdobě české neolitické keramiky. *Archeologické rozhledy* 50, 20–34.
- Řídký, J. 2011: Rondely a struktura sídelních areálů v mladoneolitickém období (Dissertationes Archaeologicae Brunenses/Pragensesque 10. Praha – Brno: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze – Filozofická fakulta, Masarykova univerzita.
- Soudský, B. 1967: Principles of Automatic Data Treatment applied on Neolithic Pottery. Praha-Stockholm. Manuskript.
- Stolz, D. 2009: Neolitické a eneolitické osídlení Hořovické kotliny se zaměřením na kamennou industrii. Manuskript disertační práce. Praha: FF UK.
- Šumberová, R. 2000: Osídlení nívy dolního toku Vrchlice v pravěku. *Archeologické rozhledy* 52, 261–302.
- Šumberová, R. – Valentová, J. 2011: Dům mrtvých, nebo dům živých? Laténský objekt s lidskými kostrami z Nových Dvorů, okr. Kutná Hora. *Archeologické rozhledy* 63, 220–250.
- Vencel, S. a kol. 2006: Nejstarší osídlení jižních Čech. Praha.
- Zápotocká, M. 2009: Neolitické sídelní regiony v Čechách (cca 5300–4400 př. Kr.). Region Litoměřicko. Praha: Archeologický ústav AV ČR, v. v. i.
- Zápotocká, M. 2011: Neolithische Siedlungsregionen in Böhmen: Südböhmen. *Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/Oberösterreich*. 20. Treffen. M. Chytráček, H. Gruber, J. Michálek, R. Sandner and K. Schmotz. Rahden/Westf.

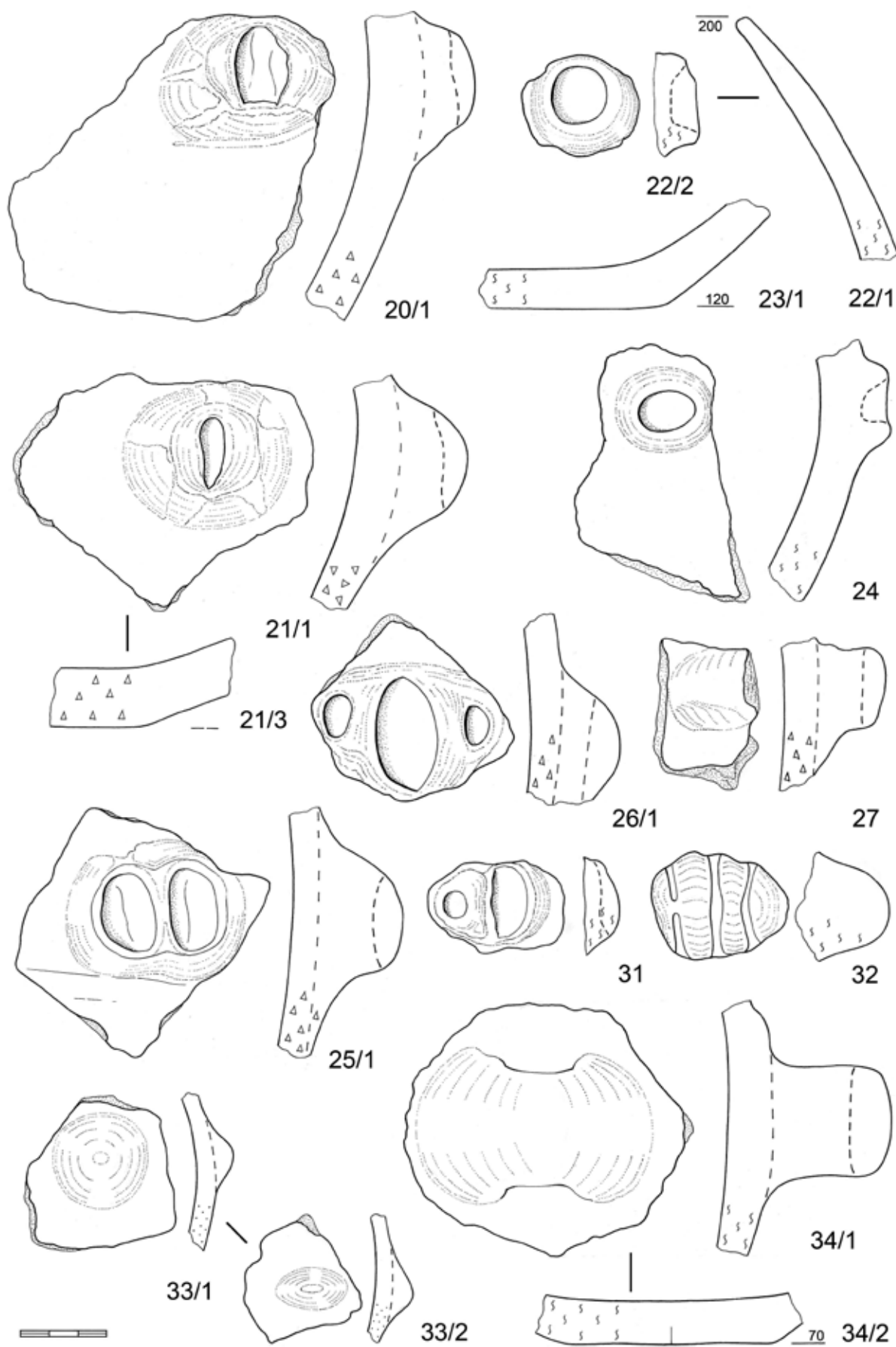
Obr. 3: Nové Dvory, okr. Kutná Hora. Lokalita ND 3 – nálezy z obj. 1, inv. č. 1–3, 5, 6, 8.

Abb. 3: Nové Dvory, Bez. Kutná Hora. Fundstelle ND 3 – Funde aus Objekt 1, Inv.-Nr. 1–3, 5, 6, 8.

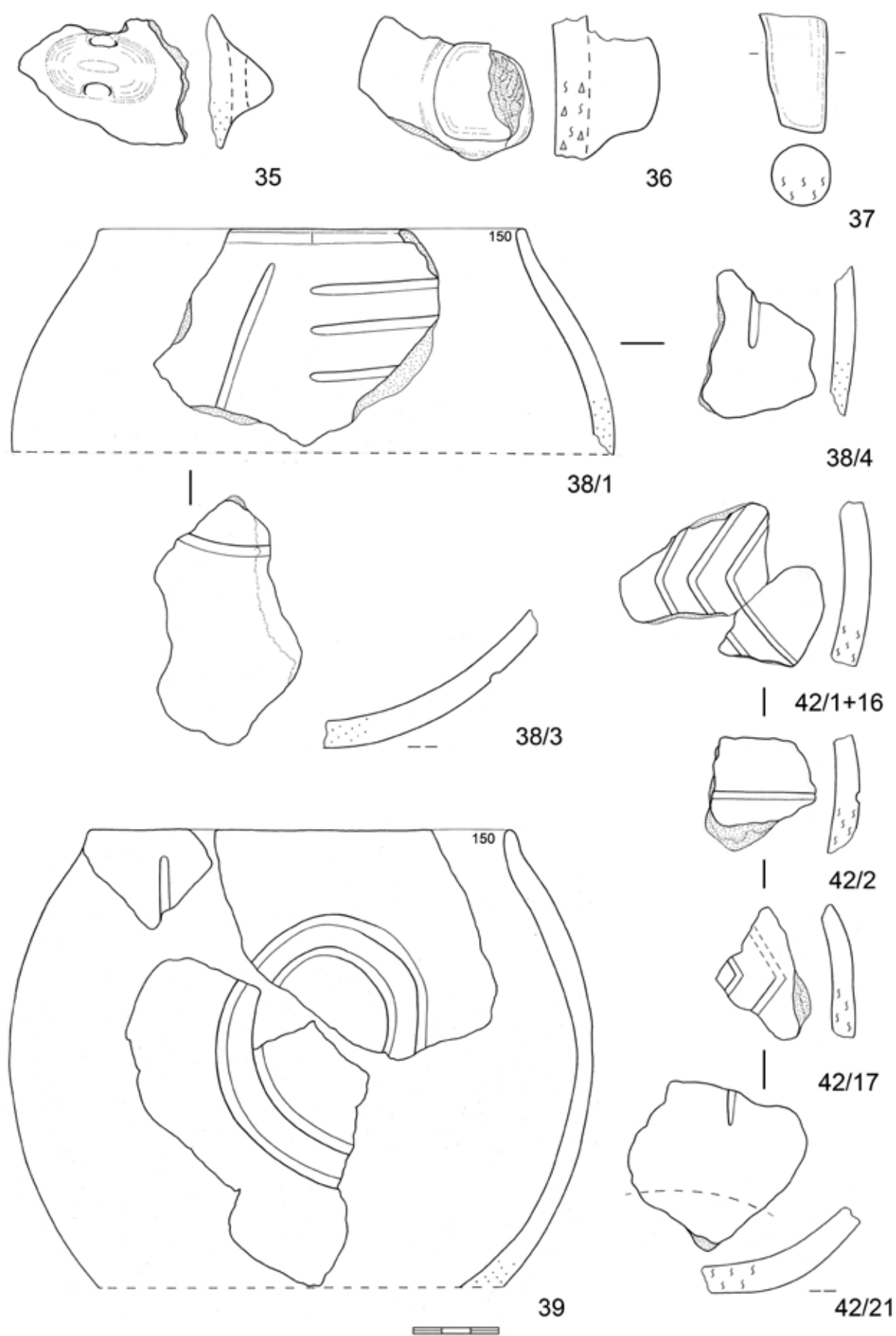
Obr. 4: Nové Dvory, okr. Kutná Hora. Lokalita ND 3 – nálezy z obj. 1, inv. č. 4, 7, 9–15.

Abb. 4: Nové Dvory, Bez. Kutná Hora. Fundstelle ND 3 – Funde aus Objekt 1, Inv.-Nr. 4, 7, 9–15.

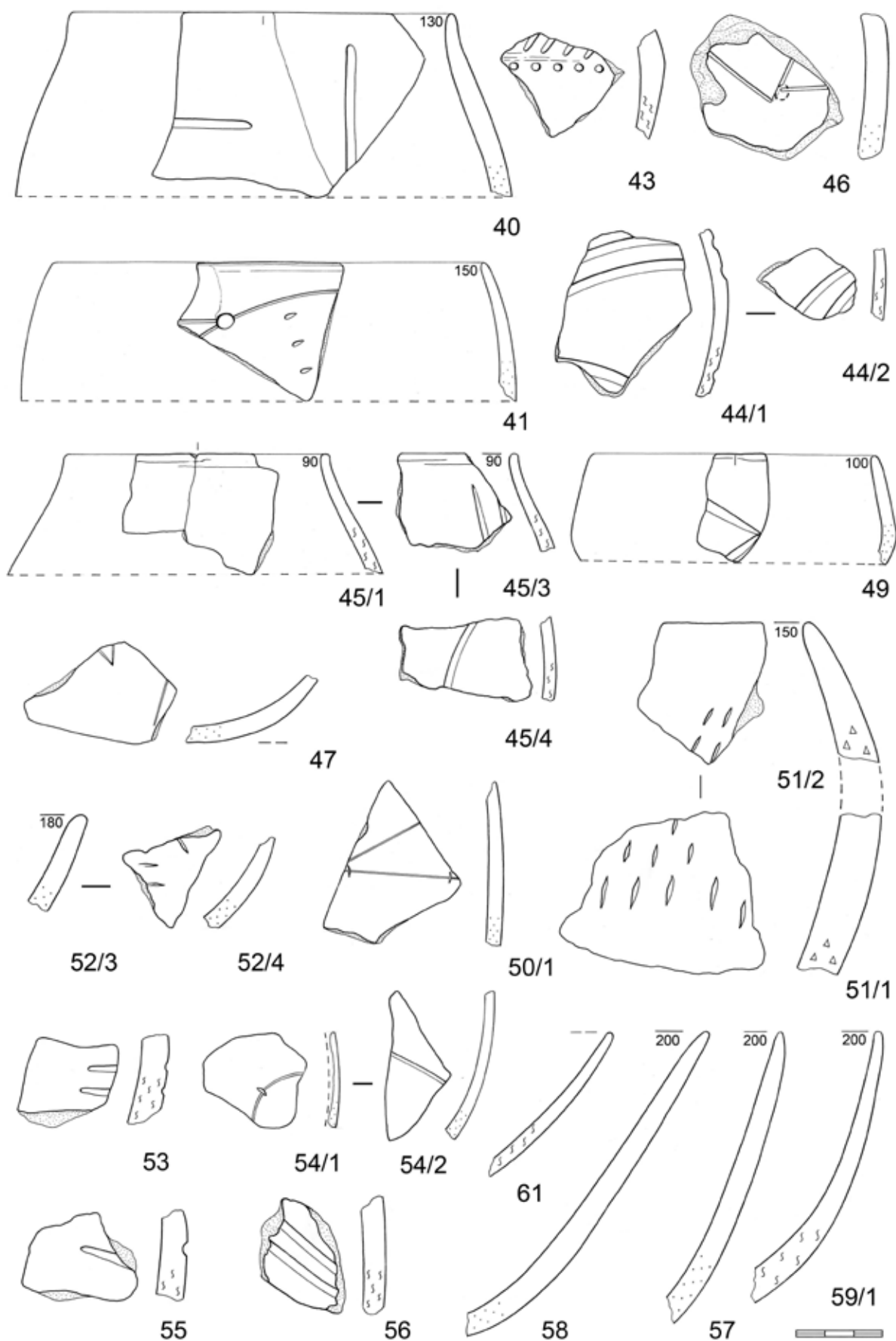
Obr. 5: Nové Dvory, okr. Kutná Hora. Lokalita ND 3 – nálezy z obj. 1, inv. č. 20–34.

Abb. 5: Nové Dvory, Bez. Kutná Hora. Fundstelle ND 3 – Funde aus Objekt 1, Inv.-Nr. 20–34.

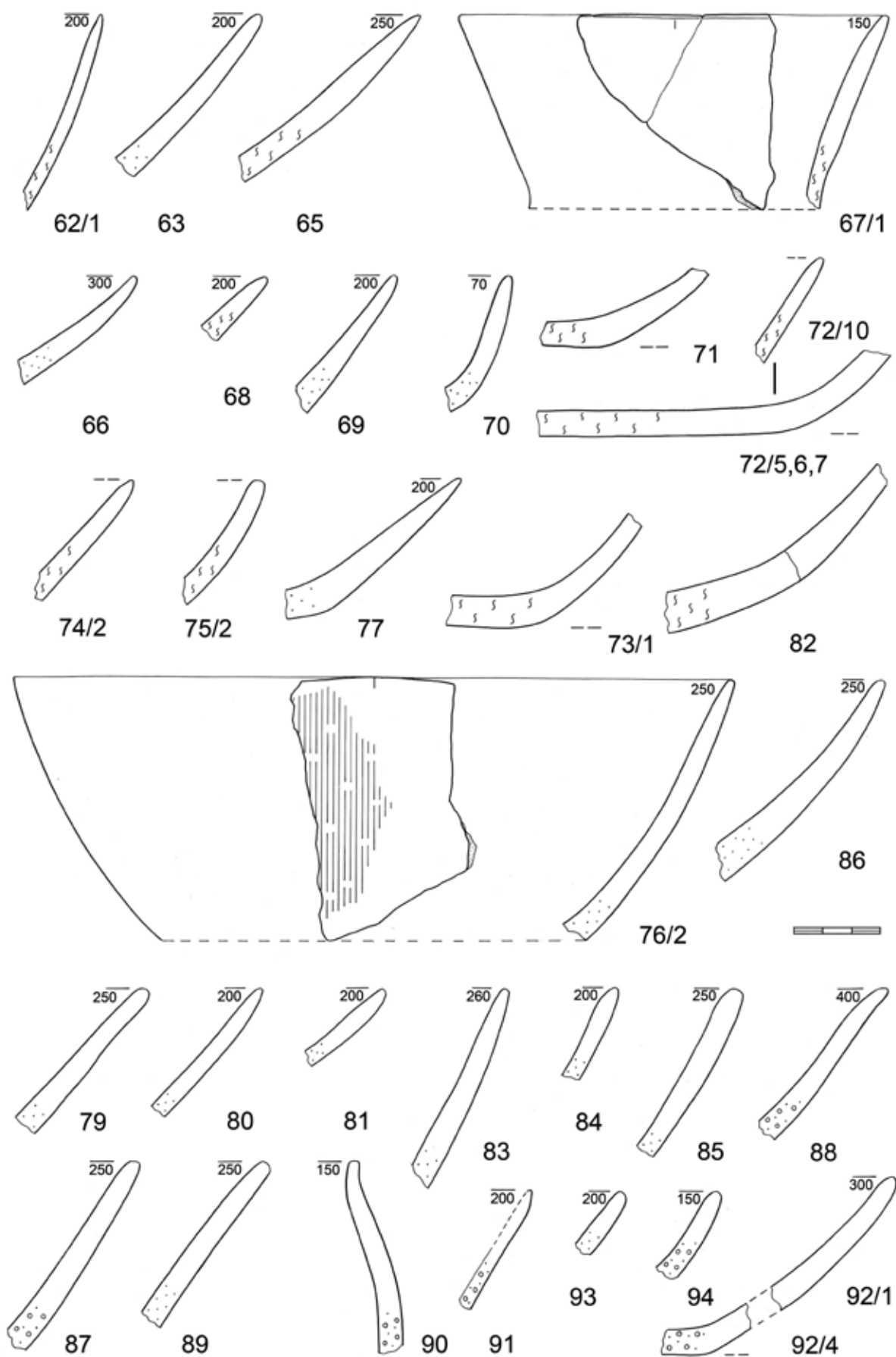
Obr. 6: Nové Dvory, okr. Kutná Hora. Lokalita ND 3 – nálezy z obj. 1, inv. č. 35–39, 42.

Abb. 6: Nové Dvory, Bez. Kutná Hora. Fundstelle ND 3 – Funde aus Objekt 1, Inv.-Nr. 35–39, 42.

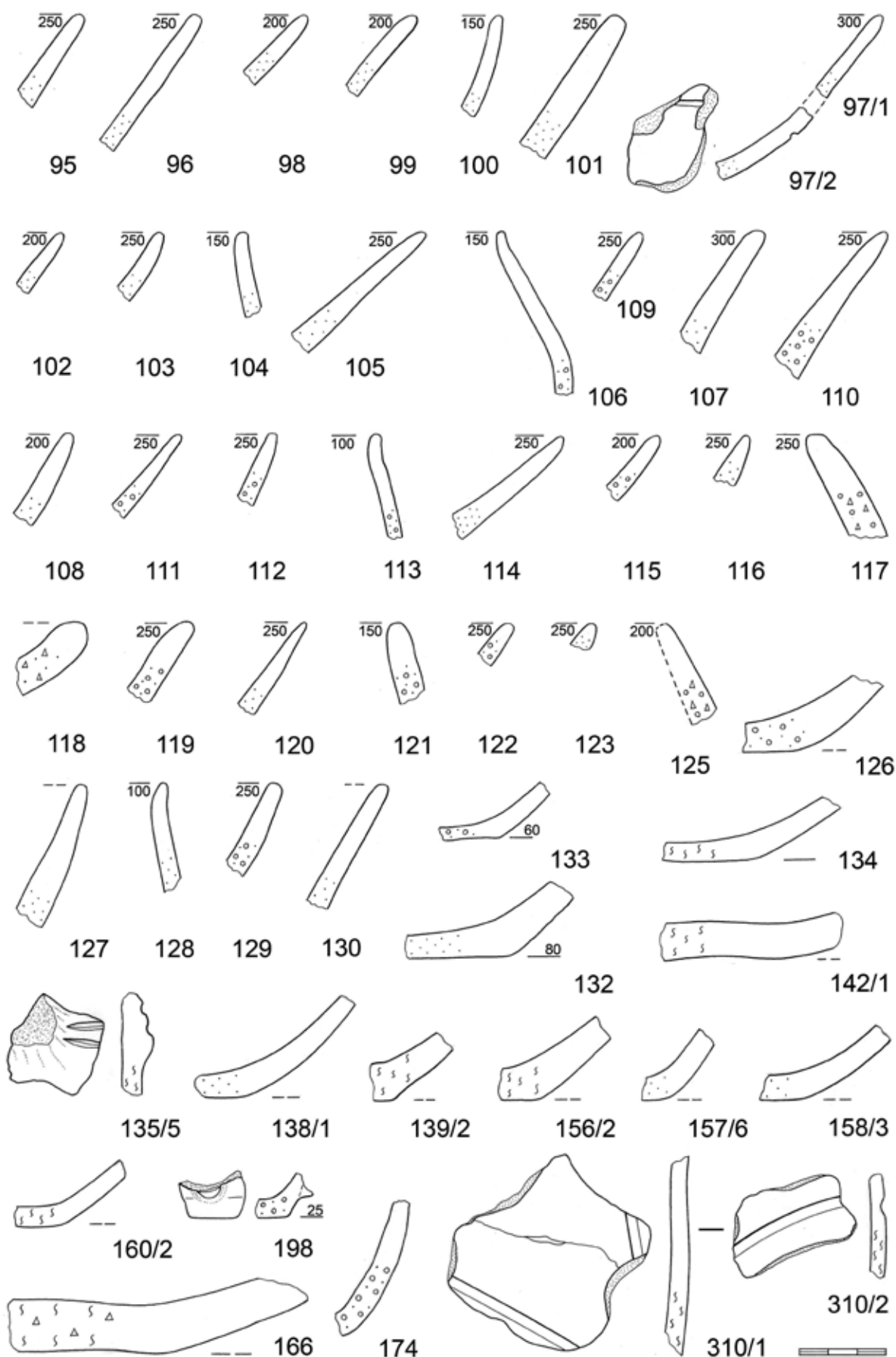
Obr. 7: Nové Dvory, okr. Kutná Hora. Lokalita ND 3 – nálezy z obj. 1, inv. č. 40, 41, 43–61.

Abb. 7: Nové Dvory, Bez. Kutná Hora. Fundstelle ND 3 – Funde aus Objekt 1, Inv.-Nr. 40, 41, 43–61.

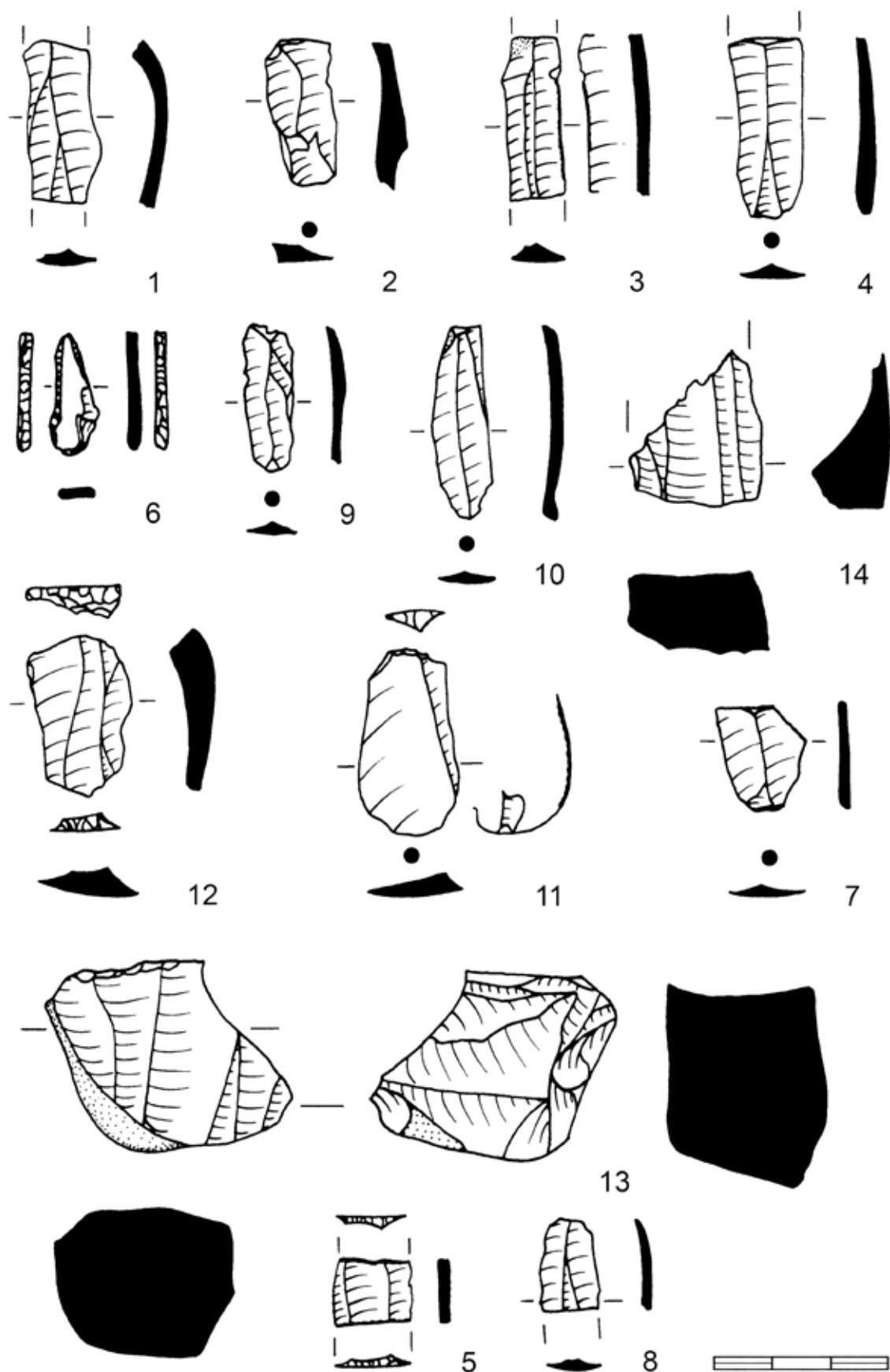
Obr. 8: Nové Dvory, okr. Kutná Hora. Lokalita ND 3 – nálezy z obj. 1, inv. č. 62–94.

Abb. 8: Nové Dvory, Bez. Kutná Hora. Fundstelle ND 3 – Funde aus Objekt 1, Inv.-Nr. 62–94.

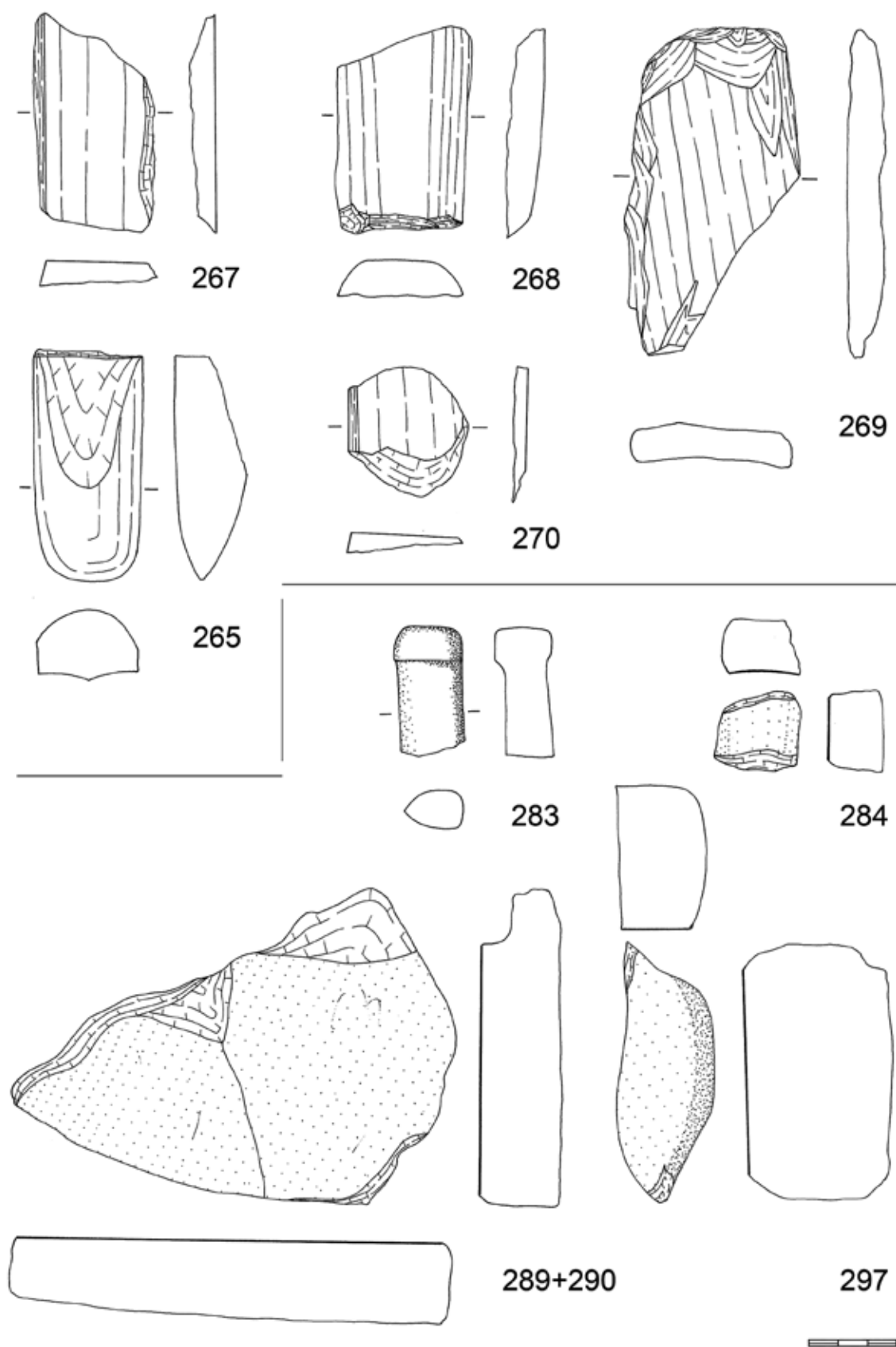
Obr. 9: Nové Dvory, okr. Kutná Hora. Lokalita ND 3 – nálezy z obj. 1, inv. č. 95–198, 310.

Abb. 9: Nové Dvory, Bez. Kutná Hora. Fundstelle ND 3 – Funde aus Objekt 1, Inv.-Nr. 95-198, 310.

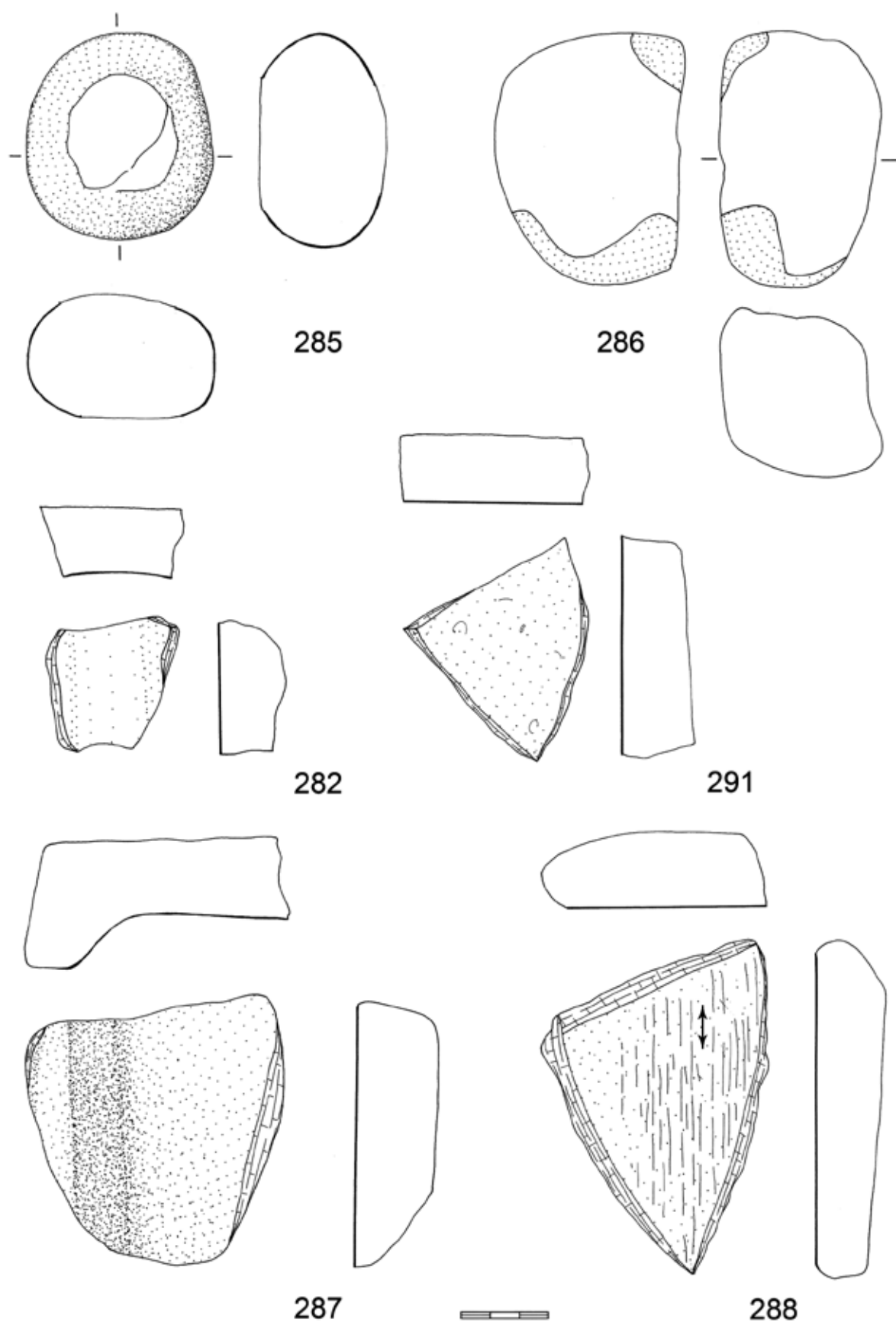
Obr. 10: Nové Dvory, okr. Kutná Hora. Lokalita ND 3 – výběr artefaktů štípané industrie z obj. 1: č. 1–14 (inv. č. 239–264). Č. 2, 5 a 7 – radiolarit typu Szentgál, ostatní silicit glacienních sedimentů.

Abb. 10: Nové Dvory, Bez. Kutná Hora. Fundstelle ND 3 – Auswahl von gespaltener Steinindustrie aus Objekt 1: Nr. 1-14 (Inv.-Nr. 239–264). Nr. 2, 5 und 7 – Radiolarit vom Typ Szentgál, sonstige – Silizit aus glazigenen Sedimenten.

Obr. 11: Nové Dvory, okr. Kutná Hora. Lokalita ND 3 – broušená industrie z obj. 1: inv. č. 265, 267–269; ostatní kamenná industrie: inv. č. 283, 284, 289 + 290, 297.

Abb. 11: Nové Dvory, Bez. Kutná Hora. Fundstelle ND 3 – geschliffene Steinindustrie aus Objekt 1: Inv.-Nr. 265, 267–269; andere Steinindustrie: Inv.-Nr. 283, 284, 289+290, 297.

Obr. 12: Nové Dvory, okr. Kutná Hora. Lokalita ND 3 – ostatní kamenná industrie: inv. č. 282, 285–288, 291.
 Abb. 12: Nové Dvory, Bez. Kutná Hora. Fundstelle ND 3 – andere Steinindustrie: Inv.-Nr. 282, 285–288, 291.

Markéta Končelová – Pavel Burgert
Ein Objekt als eine ungewöhnliche Aussage über eine Siedlung
der ältesten Bauern

Das Ziel dieses Beitrags ist, unsere Kenntnisse über die Mikroregion Vrchlice-Bylanka in der ältesten agrarischen Periode zu vertiefen und gleichzeitig auch diese altlinearbandkeramische Kollektion dem J. Kalferst zu widmen. Er trug erheblich zu dem heutigen Kenntnisstand über diese Periode in Ostböhmen bei, nicht nur dank seinen Entdeckungen in Holohlavy. Es handelt sich um einen Fundkomplex, der aus einer Siedlungsgrube stammt (Abb. 1; Nové Dvory 3, Bez. Kutná Hora). Das ungewöhnlich reiche Inventar wurde in die frühe Linearbandkeramik (early Linear Pottery culture, LBK) datiert. Die Untersuchung der Siedlungsareale im Flussgebiet von Vrchlice und Bylanka verläuft systematisch schon seit den 1970er Jahren. Diese Region gehört zu den am besten archäologisch untersuchten Gebieten Böhmens (mehr dazu zuletzt: Pavlů – Rulf 1996; Šumberová 2000; Pavlů 2002). Die Position des Katastres von Nové Dvory (Abb. 1) in der Sub-Region Kutná Hora – Čáslav spielte schon seit der älteren Stufe Ib LBK (Lage ND2) eine wichtige Rolle und wird für den Startpunkt der „bahnbrechenden Station“ in der Mikroregion Vrchlice-Bylanka gehalten (Pavlů – Rulf 1996, 656, tab. s. 652; Pavlů 2002, 64). Spätere Siedlungsphasen (Ic und I/II LBK) sind schon aus mehreren Stellen bekannt (z.B. Pavlů – Rulf 1996; Pavlů 2002). Die Areale ND1-3 befinden sich in einer flachen Flussaue in der Meereshöhe von 206-209 m, mit einer minimalen Neigung und etwa 100-300 m von heutigen Gewässern entfernt.

Den Untergrund bilden erdmittelalterliche Mergelsteine und kalkartige Tonsteine mit Glaukonit. Die oberste Schicht stellen Schwarzerden auf Löss dar.

In Alluvionen der Gewässer befinden sich kiessandige pleistozäne Terrassen, die mit ganz mächtigen fluvialen Sedimenten bedeckt sind.

Die Form und Orientierung des Objektes 1 (Abb. 2) schließen nicht aus, dass es sich hier um eine Baugrube handelt, die ursprünglich die Konstruktion eines Langhauses einfasste. Die große Anzahl der Keramikfunde lässt den Schluss zu, dass es sich hier eher um eine Lehmgrube handelt. Die Keramikkollektion ist chronologisch sehr homogen (N=1004 Stk, 16 kg, Abb. 3–9) mit wenigen Intrusionen (N=14; 1,4 %). In der Kollektion von gespaltenen Steinindustrie (N=25; Tab. 1, 2, Abb. 10) dominiert Silizit aus glazigenen Sedimenten, Radiolarit vom Typ Szentgál ist nur mit einem Stück vertreten. Geschliffene Steinindustrie ist nur durch Fragmente typischer Geräte vertreten (Abb. 11), die makroskopisch als Metabasit vom Typ Pojizeří interpretiert wurden. Das Spektrum der anderen Steinindustrie vertreten obere Steine von Handmühlen, Schleifsteine und Schlagsteine (Abb. 11–12). Die Kollektion enthält auch Wandlehm und Tierknochen.

Die Analyse zeigte, dass für das lineare Ornament vor allem die breite Rille und eine hohe Proportion zwischen den Verziertechniken *gama:delta* typisch ist. Im Rahmen der Mikroregion gehört es zu den älteren Kollektionen, d. h. ist vergleichbar mit Haus 11 im Areal ND2 (Pavlů 2002, Tab. 18), das in die Phase Ib LBK datiert wurde. Das Vorkommen von der dreifachen Linie beta allerdings verweist eher auf die 2. Periode, d. h. die Phase Ic (vergleiche Pavlů – Rulf 1996, 652). Aufgrund dem Anteil der Fein- und Grobkeramik wurde die Kollektion in die Ic Phase eingeordnet, genauso wie das Baukomplex neben dem Haus 14 in Hlízov (Pavlů 2002, tab. 18). Die qualitative Analyse des linearen Ornaments und eine komplexe Auswertung des Charakters der Kollektion ND3 erlaubt uns sie vorsichtig dem Ende der Ib Phase oder dem Beginn der Ic Phase zuschreiben. Auch die Abwesenheit des umlaufenden Stils der Verzierung ermöglicht uns die oben genannte zeitliche Einordnung zu berücksichtigen. Die Anwesenheit von zwei aus Radiolarit erzeugten Geräten, die wahrscheinlich noch aus dem Mesolithikum stammen (Abb. 10: 5, 6), unterstützt die oben erwähnte Hypothese und ist wahrscheinlich ein Beleg für Kontakte ganz am Anfang (mehr dazu z. B. Pavlů – Rulf 1996, 647; Mateiciucová 2008, 118–119). Das Siedlungsareal ND3 kann man für eine der ältesten Siedlungen im Mikroregion Vrchlice-Bylanka halten. Sie ist sogar älter als die Besiedlung des Areals BY1 in Bylany (vergleiche Pavlů – Rulf – Zápotocká 1986, 327, tab. 20).

Mgr. Pavel Burgert

Muzeum východních Čech v Hradci Králové

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., pracoviště Kutná Hora

E-mail: burgert@arup.cas.cz

Mgr. Markéta Končelová, Ph.D.

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., pracoviště Kutná Hora

E-mail: koncelova@arup.cas.cz